

Jacint Verdaguer, de la creu a la glòria, a propòsit de *Flors del Calvari* i *Al Cel*

| M. ÀNGELS VERDAGUER I PAJEROLS |

Els llibres *Flors del Calvari* i *Al Cel* formen part de la darrera etapa de la poesia de Jacint Verdaguer. Aquestes obres, a través dels pròlegs respectius, descriuen una unitat ben pensada per l'autor i els seus poemes mostren alguns dels punts importants d'aquesta poesia.

Retrat de Jacint Verdaguer, l'any 1889

Flors del Calvari (amb el subtítol *Llibre de consols*), publicat el 1895, però amb peu d'impremta de 1896,¹ se situa de ple en el període de crisi de Verdaguer, que comença l'any 1893 a La Gleva. El procés de redacció dels poemes —encara que alguns fossin escrits anteriorment i recollits al volum— abasta, sobretot, des del març de 1893 fins al 1895: Verdaguer data el pròleg el «Dia de la Mare de Déu d'Agost de 1895». En moltes composicions, s'hi observa la relació íntima amb la seva tragèdia o «calvari»: «A mos bescantadors», «A un detractor», «A mos defensors» o «Pobresa», entre d'altres. És l'expressió del poeta desesperat, que cerca en el sofriment el model de Crist i identifica les seves penes amb la seva Passió. *Al Cel* va sortir a la llum pòstumament l'any 1903 a la revista *Pèl & Ploma*,² encara que Verdaguer ja l'havia deixat acabat i prologat; hi treballà, segons sembla, a partir de 1896 i durant el 1897. L'estada del poeta a Santa Creu de Valldaroca (des del març de 1896 fins a l'agost del mateix any) marca un gir, un canvi de direcció de la poesia de Verdaguer: comença a deixar de banda les al·lusions directes a les amargors de la seva situació personal (malgrat que continuïn els problemes); reafirma la seva condició de poeta i el paper de la poesia (amb l'escriptura de peces importants que prenen el poeta com a temàtica, com ara *La Pomerola* o *Primavera*, inèdit fins a 1995, o alguns poemes d'*Aires del Montseny*); i s'enlaira cap a les visions del cel i del firmament.

En el títol i subtítol de les obres queden ja ben establerts la intenció, la motivació i l'objectiu amb què foren escrits per Verdaguer o, dit d'una altra manera, el sentit que va voler donar-los: el consol a través de la poesia, i el poeta com a l'ésser que pot oferir-lo. A *Al Cel* escriu el següent: «Per axò creyem fer una obra de caritat, y la més gran de totes, parlant del Cel, escrivintne y cantantne [...] Ara més que may convé cantar a l'afadigada humanitat la cançó de les divines esperances; ara més que may cal parlar d'una altra Gloria als qui viuen y moren per la enganyosa gloria del mon».³ Significativament, el primer

poema-pròleg d'aquest recull està adreçat «Als qui pateixen». A *Flors del Calvari* havia descrit aquesta mateixa idea d'una altra manera: «En lo món hi hà tantes pobres ànimes que porten la creu y més grossa que la teva y no tenen lo goig de saberla cantar! ¿Quí sab si'ls lo fesses avinent y'ls convidasses a tastar la teva consolació, fent estampar aquexos esbargiments?». Assistim a una concreció de la tradició romàntica i cristiana de la poesia, ben formulada a «Què és la poesia?» d'*Aires del Montseny* i entesa com un element diví amb la missió de donar consol als homes, fent-los recordar el cel (una mena de cristianització del paradís perdut romàntic).

Al Cel és presentat al pròleg pel mateix poeta com «la segona part de les *Flors del Calvari*, germà d'aquelles aspres quexes y fill d'aquelles penes y dolors». La temàtica dels poemes és substancialment i volgutament diferent; en els pròlegs ja s'insinua la diferència de temes d'un i altre llibre: a *Flors del Calvari* «proví de convertir mes penuries en cançons, ja que l'assaig m'havia sortit be; qui canta sos mals espanta. Desde llavors, a quiscun que'm venia a donar càstich, li feya pagar ab una tirada de versos. [...] Se'm presentava una creu en figura de flor poètica, la cullia amatent y la posava en mon llibre; si tenia la forma de fulla ò de senzill bri d'herba, la posava al costat de la flor; si'm venia disfregada de papallona falaguera, la posava en un'altra plana ab ales esteses, en forma de fulles de pensament»; però ahora en remarca una vinculació estreta, al proemi d'*Al Cel*: «Lo Cel es la corona de vida atribulada y la única y bella explicació de l'enigma de les amargors que's passen en esta vall de llàgrimes. La idea del Cel està íntimament lligada ab la de la creu, com la conseqüència a la premisa, com la cullita a la sembra, la flor a la arrel y l'aureola de raigs a la testa del màrtir.» Amb aquests mots, amb unes imatges realment poètiques, vincula les creus, penúries i amargors de *Flors del Calvari* amb el cel o la glòria. Aquest ventall d'idees, desenvolupades als poemes, l'extreu de tota la tradició cristiana que el mateix Verdaguier reporta amb claredat, de forma resumida i amb diferents citacions al pròleg de *Flors del Calvari*, presentant els noms i els escrits dels qui han teoritzat la doctrina del sofriment com a condició indispensable per a la salvació (Tomàs de Kempis, sant Francesc, santa Teresa, etc.).

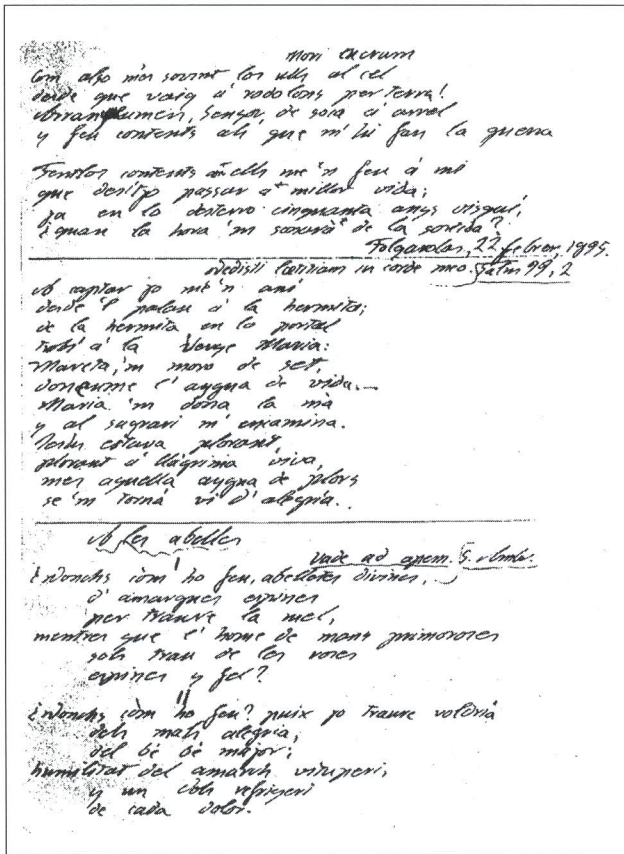
L'origen d'*Al Cel* prové, amb mots de Verdaguier, de «la gran amor que sempre he sentida per ell (el cel), com si m'hi atragués un iman extraordinari», però, s'hi «han unit, fentme d'esperó, los desenganys que he rebuts en la terra». Altra vegada, el lligam entre els dos camps semàntics prioritaris i més desenvolupats a tots dos llibres: per un costat, la creu, el dolor, la pena, el desengany de la terra, el calvari, i, per l'altre, el cel, les estrelles, el firmament i tota la construcció metafòrica del paradís.

La duresa d'alguns dels poemes de *Flors del Calvari* (d'entre els quals destaca «Sum vermis», en paraules de Joan Maragall la «poesía terrible y sin igual como no sea en los Libros sagrados: allí palpita en carne y sangre todo un corazón desgarrado, allí se resume la crisis tremenda del hombre: allí hay sollozos y alaridos y humillaciones de la frente en el polvo, y magníficas esperanzas de la gloria eterna») contrasta amb la dolçor o delicadesa d'altres d'*Al Cel* (com «A les estrelles» o «Psalm d'amor»). El procés de canvi de to queda clar en el poema «¿Voleu que vos la cante?», on poèticament s'expressa la missió del poeta que ja no canta els propis sentiments, sinó les alegries del cel:

En aquest món tothom hi plora,
tothom plora dia y nit,
si nó les penes passades,
les penes que han de venir.
També he plorades les mies,
mes ara ja canto y rich:
canto les glories qu'espero
per los treballs que passí,
en lo camp de les espines
les flors qu'espero cullir.
Companys meus de captiveri,
¿no voleu cantar ab mi?
Los qui plorau entre'ls pobres,
los qui frissau entre'ls richs,
los qui'ls dies de desterro
contau per los del neguit,
los passos per les caygudes,
los instants per los sospirs,
los qui estau ab lo front núvol,
los qui teniu lo cor trist,
¿voleu que jo vos la cante
la cançó del Paradís?

Alguns, però, mantenen el to dur i combatiu de *Flors del Calvari*, com ara «Pols» o «Navegant». A d'altres, com a «Excelsior», el poeta mostra els mateixos motius, tot matissant-los: «Trobador de Catalunya / vaig de castell a castell [...] Jo truco de porta en porta, / se'm tanquen totes arreu: / si alguna finestra s'obre, / com boca de carreter, / es per escupir-me oprobis / y clavarme al front los trets. / ¡Perseguit sobre la terra / n'axeco los ulls al Cel!»; amb una segona part: «Si encara jo no'n so digne, / oh angelets, bons angelets, / puix l'arpa se m'es rompuda / al sentir vostre concert, / dàumen una de les vostres, / dexàume la vostra veu, / y assajaré ací en la terra, / entre plors d'anyorament, / alguns dels mots de l'Hosanna / que tinch de cantar al Cel».

La idea del cel ja és, a vegades, ben explícita a *Flors del Calvari*, sota, és clar, la imatge de la creu i el sofriment:

Una pàgina autògrafa de les *Flors del Calvari* de Verdaguer
 Obres completes, Barcelona, Selecta, 1947 (3a. Ed.)

ma-sorda; / déxa tallar y polir, / déxa jugar sa estisora, /
 déxa picar sos martells, / qu'es diadema costosa / la que
 has de dur sempre més / en lo palau de la Gloria.»

Una idea que quedava apuntada a «Vora la mar» (poema de 1883, però inclòs a *Flors del Calvari*) en els versos darrers «¿Per què escriure més versos en l'arena? / Platja del mar dels cels, / ¿quan serà que en ta pàgina serena / los escriuré ab estels?», la desenvolupa fins a les últimes conseqüències al poema «Ales», un dels més bells i corprendors d'*Al Cel*, que col·loca com a tancament del volum de manera prou significativa:

Oh Cel, oh Cel, oh llibre de misteris,
 ¿quan m'obriràs tos més hermosos fulls?
 ¿quan m'obriràs tos altres hemisferis,
 cambra real tancada a nostres ulls?
 ¿Quan veure'm dexaràs les roses veres
 d'exos rosers que m'han punyit lo cor,
 de mos tristos hiverns les primaveres,
 de ma fúnebre nit la resplandor?
 ¿Quan veuré obrir les estrellades portes
 del regne hont tot crucificat reviu,
 y rebrotar mes esperances mortes,
 y'l més bell de mos somnis renadiu?
 Si catifa es l'atzur de vostres sales,
 ¿quan lo veuré a mes plantes enflorar?
 ¡Oh Deu meu, oh Deu meu, dàume unes ales
 ò prenème les ganes de volar!

«Còm algo més sovint los ulls al cel / desde que vaig a rodolons per terra!» La idea d'encelar-se també és present a algunes «Flors de Mira-Cruz» (poesies breus, com corrandes o adagis espirituals que formen aquesta tercera secció de *Flors del Calvari*, i que el poeta repetirà a *Al Cel* sota l'epígraf de «Corrandes»): «¿Per terrejar en lo món / jo al cor tindria unes ales? / Que terregen les perdis / y jo m'encele ab les àligues».

El lligam dels dos llibres també es referma a través del motiu de la corona d'espines («A Jesús coronat d'espines», «Les dues corones» o «La corona d'espines» de *Flors*) que passa a transformar-se en una corona «esplendida y suprema» (a «Desig» d'*Al Cel*). A *Flors del Calvari*, sota el lema *Per cruce[m] ad coronam*, adreçant-se «A un detractor», li etziba els versos següents: «La enclusa prèn al ferrer, / a l'argenter la gresola / no'm planyes ni'l foch ni'l mall, / tu m'has de fer la corona; / una perla es cada insult, / un diamant cada afronta». A *Al Cel*, en el poema «Ma corona», escriu exactament el mateix pensament (amb idèntics mots) amb motiu de l'observació que fa el jo del firmament (la corona d'Ariana) «—T'agrada aqueixa corona? / Donchs, tos enemichs crudels / te la fan molt més hermosa: / una perla es cada insult, / un diamant cada afronta. / Mes, aqueix s'ha de llimar / y ells ne són la lli-

Es, en definitiva, el desig d'arribar al paradís, el desig d'encelar-se com a acte de purificació, o de fugida, i d'unió amb l'Amat.

El poeta expressa en aquests dos volums un conjunt d'idees comunes (n'hem repassat algunes), vinculades a la fe i a la seva experiència personal, que permeten treballar-los en bloc. Construeix, amb la unió de poemes de factura i forma semblants, i de temàtica propera, una voluntat de crear un món poètic tancat i perfecte, que no es tornarà a repetir amb característiques similars dins la vasta producció dels darrers anys. ■

Notes

1 *Flors del Calvari. Llibre de consols*, Barcelona: Impremta de Henrich i Cia., 1896.

2 *Pèl & Ploma*, núm. 92 i 93 (abril-maig), 1893. La revista en féu una edició en llibre, *Al Cel (Obra pòstuma)*, Barcelona: Establiment gràfic de J. Thomàs, 1905.

3 Totes les citacions, tant dels pròlegs com dels poemes, segueixen l'edició popular d'*Obres Completes* de La Il·lustració Catalana.

► M. Àngels Verdaguer